

Said Nursi'nin Zühd Hayatı ve Zühde Bakışı

Asceticism in the Life of Said Nursi

Mesut YİĞİT

Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Tasavvuf Anabilim Dalı/Muş Alparslan University Faculty of Islamic Scientific
Department of Sufism, Muş/Türkiye. m.yigit@alparslan.edu.tr. orcid.org/0000-
0002-9939-4235

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Arařtırma Makalesi / Research Article
Geliř Tarihi – Date Received	10 Ekim / October 2021
Kabul Tarihi – Date Accepted	26 Kasım / November 2021
Yayın Tarihi – Date Published	28 Aralık / December 2021
Yayın Sezonu	Aralık - December
Issue - Sayı	12

Atıf / Cite as: YİĞİT, Mesut. "Said Nursi'nin Zühd Hayatı ve Zühde Bakışı: Asceticism in the Life of Said Nursi". *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi – Katre International Human Studies Journal* 12 (December/Aralık 2021), 65-79. Doi: 10.53427/katre.1007691.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/katre/policy>

Copyright © Published by İstanbul İlim ve Kültür Vakfı / Istanbul Foundation for Science and Culture, İstanbul, Turkey. All rights reserved.

Said Nursi'nin Zühd Hayatı ve Zühde Bakışı

Mesut YİĞİT

Öz

Tasavvuf literatüründe zühdün temel referansları Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünneti olmuştur. Zühd kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir yerde geçmiş ve “değer vermeme” manasında kullanılmıştır. Hadîs-i şeriflerde ise genişçe yer almış ve genellikle dünya hayatının geçiciliği, ona aldanmanın doğuracağı olumsuz sonuçlar ekseninde ele alınmıştır. Rivayetlerin bütünü esas alındığında zühd kavramından dünya hayatının ihmal edilmesi anlamının anlaşılacağı görülmüştür. Sûfilere göre zühdün esası, dünyaya ait bir şeyin elde bulundurulmaması değil, kişiyi Allah'tan uzaklaştıran ne varsa gönülden çıkarılmasıdır. Bu çerçevede son devrin önemli âlim ve mütefekkirlerinden Said Nursi'nin zühdî hayatı dikkat çekicidir. İfade etmek gerekir ki, kendini toplumu bilinçlendirmeye adanmış ve sade bir yaşamı tercih eden Said Nursi, ölçülü bir zühd düşüncesine sahip olmuştur. Said Nursi'nin, “dünyayı kesben değil, kalben terk etmek lâzımdır” sözü, dünya ve âhîret dengesinin gözetilmesi hususundaki düşüncesini açıkça ortaya koymaktadır. Bu çalışmada Said Nursi'nin hayatı incelenmiş ve özellikle *Risâle-i Nûr* adlı eserinden hareketle zühd hayatı ve zühde bakışı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Said Nursi, Zühd, Sûfi, Risâle-i Nûr.

Asceticism in the Life of Said Nursi

Abstract

The main references of asceticism in Sufism have been the Qur'an and the Sunnah. In the Qur'an, the word “zuhd” was used only in one place and was used in the sense of “not giving value”. In the hadiths, the word “zuhd” is widely used and generally deals with the temporary nature of worldly life and the negative consequences of being deceived by it. However, when we look at all then arrations, it has been seen that the concept of zuhd cannot be understood as neglecting the worldly life. According to the Sufis, the basis of zuhd is not the absence of worldly possessions, but rather there moval from the heart of any thing that distances a person from Allah. In this context, the ascetic life of Said Nursi, who is one of the most important scholars recently, draws attention. It should be stated that Said Nursi, who devoted himself to raising the awareness of the society and preferred a simple life, had a balanced ascetic hought. Said Nursi's words: “Works should not be

abandoned in the world, the world should be abandoned with the heart” clearly reveals his opinion that the balance of the world and the here after should be preserved. In this study, Said Nursi’s life was examined and his understanding of asceticism was tried to be revealed, especially based on his work named Risalah Noor.

Keywords: Tasawwuf, Said Nursi, Asceticism, Sûfî, Risalah Noor.

Giriş

İslam tarihinde zühd kavramı tasavvufun baş konularından biri olmuştur. Zühd kavramının temel referanslarının ise Kur’ân-ı Kerîm’den ve hadîs-i şeriflerden alındığı kabul edilmiştir. Bu iki kaynaktan, dünya zevkleri uğruna ebedî ahret yurdunu ihmal etmenin şiddetle yerilmesi, ‘zühd’ denen manevî yaşam tarzını doğurmuştur. Zühd terimi; yalın bir ifadeyle kişiyi Yüce Allah’ın rızasına kavuşmaktan alıkoyan her şeyden uzaklaşma manasına gelmektedir.¹ Zühd kelimesinin sözlükte, dünyaya hırs ve rağbet etmenin zıddı, her şeyden yüz çevirmek gibi anlamları bulunmaktadır. Dil bilimcilere göre zühd sözcüğü sadece din hususunda kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de bir yerde ism-i fâil kalıbında geçmiştir. Hz. Yûsuf’u (a.s.) kardeşlerinden alıp onu Mısır’da satanlar için *وكانوا فيه من الزاهدين* ifadesi kullanılmış ve “zâhidîn” kelimesi ile kardeşlerinin onu önemsemedikleri vurgulanmıştır.² Kur’ân-ı Kerîm’de zühd kelimesinden türetilmiş tek bir sözcük bulunmasına rağmen, birçok âyet-i kerîmede zühd kavramına işaret edilmiştir: “Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle derlerdi: “Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlar için Allah’ın mükâfatı daha üstündür. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.”³

Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996), âyet-i kerîmede geçen ilim sahiplerinden kastedilen zümrenin, zühd yaşamını benimseyenlerin olduğunu ifade etmiştir.⁴ “Kaybettiklerinize üzülmeysiniz ve O’nun size verdikleriyle şımarımayasınız (sevinmeyesiniz) diye (böyle yapmıştır). Allah kendini beğenen, böbürlenen hiç kimseyi sevmez.”⁵ Sûfîler, bu âyet-i kerîmeden yola çıkarak zühd ehli için iki tane önemli vasıf belirlemişlerdir. Birincisi: Dünya olarak tanımlanabilecek herhangi bir şeyin ellerinden çıkmasına üzülmezler. İkincisi: Sahip oldukları dünyevî

¹ Abdürrezzak Kâşânî, *Mu’cem istilâhâtî’s-sûfîyye*, thk. Abdülâl Şâhin (Kahire: Dâru’l-Menâr, 1992), 216.

² Cemâlüddin İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. (Kahire: Dâru’l-Me’ârif, ts.), 2817; Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs*, thk. ‘Abdülaziz Matar (Kuveyt: Matba’atu Hukûmeti’l-Kuveyt, 1972), 8/150-151.

³ el-Kasas 28/79-80.

⁴ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü’l-kulûb*, thk. Mahmûd İbrahim Muhammed er-Rıdvânî (Kahire: Mektebetü Dâru Turâs, 2001), 2/680.

⁵ el-Hadîd 57/23.

imkânları dayanak olarak görmedikleri için ölçsüz bir sevinç, şımarma ve taşkınlık göstermezler.⁶ “*Bu dünya hayatı hakikatte sadece bir oyun ve eğlenceden ibarettir; âhret yurduna gelince işte asıl hayat odur; keşke bunu bilselerdi!*”⁷ âyet-i kerîmesinde âhret yurdunun ebedî olduğu, ancak insanların dünya hayatının süsüne aldanıp bu hakikati unuttukları bildirilerek gafletten uyanmaları istenmiştir. Bu ve benzeri âyet-i kerîmelerde inanan bireylerden, kendilerini Yüce Allah’tan uzaklaştıran dünyevî zevklere karşı tavır sergilemeleri talep edilmiştir.

Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) zühd ile ilgili söz, davranış ve yaşamını anlatan çok sayıda rivâyet nakledilmiştir. Hatta hadîs literatüründe bu konudaki rivâyetleri toplayan ve “*kitâbü’z-zühd*”⁸ olarak adlandırılan eserler ortaya çıkmıştır. Hadîs mecmualarının içinde de zühd ile ilgili bölümler yer almıştır.⁹ Temelde dünyanın geçiciliği ve ona aldanmamanın gerektiği yönündeki bu rivâyetlerin bir kısmı şöyledir: “*Benim dünya ile ne alakam var, ben dünyada kendimi bir ağacın altında gölgelenen, sonra da orayı bırakıp giden yolcu gibiyim.*”¹⁰ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) üzerinde uyuduğu hasır vücudunda iz bırakmış, bunun üzerine ashâb-ı kirâm kendisine bir minder yapmak için izin istediklerinde onlara bu cevabı vermiştir. Hazret-i Âişe’nin (r.anhâ) anlattığına göre Ensâr’dan kendisini ziyarete gelen bir kadın, Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) yatağının katlanmış bir şilteden ibaret olduğunu görünce koşarak evine gitti ve içi yün dolu bir yatak getirdi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) yatağının değiştirilmiş olduğunu görünce bundan hoşlanmadığını ifade ederek: “*Ey Âişe! O yatağı geri ver! Allah’a yemin ederim ki, şayet isteseydim Allah altın ve gümüşten dağları benimle yürütür, emrime verirdi*” buyurmuştur.¹¹

⁶ İmam Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Ahmed Hâşim es-Sülemî (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 1434/2013), 152.

⁷ el-'Ankebût 29/64.

⁸ Zühd ile ilgili müstakil eserlerden bir kısmı şu şekildedir: Ebû Süfyân Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî, *Kitâbü'z-zühd*, thk. Abdurrahman Abdülcebbâr el-Feryevâî (Medine-i Münevvere: Mektebetü'd-Dâr, 1984); Ebû Saîd Esed b. Mûsâ b. İbrâhîm Esedüssünne el-Kureşî el-Ümevî, *Kitâbü'z-zühd ve'l-ibâde ve'l-vera'*, thk. Bessâm Abdulvehhâb el-Câbî (Beirut: Dâru İbn Hazm, 1999); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *ez-Zühd*, thk. Muhammed Abdüsselâm Şâhîn (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999); Ebû's-Serî' Hennâd b. es-Serî' b. Mus'ab b. Ebî Bekr et-Temîmî ed-Dârimî el-Kûfî, *Kitâbü'z-Zühd*, thk. Abdurrahman Abdülcebbâr el-Feryevâî (Kuveyt: Dâru'l-Hulefâ' li'l-Kitâb el-İslâmî, 1985); Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, *Kitâbu'z-zühd*, thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmid (Kahire: Dâru'r-Reyyânli't-Turâs, 1987).

⁹ Kadir Özköse, “Zühd ve Sûfilerin Zühde Yükledikleri Anlam”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 6/1 (Haziran 2002), 188.

¹⁰ Ebû İsa Muhammed et-Tirmizî, *es-Sünen* (Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 1998), “Zühd” 45 (No. 2377); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki (Kahire: İsa el-Bâbî el-Halebî 1972), “Zühd” 3 (No. 4109).

¹¹ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1421/2001), 1/400; Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *ez-Zühd* (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1403/1983), 20.

Hadîs-i şerifte Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sade bir hayat yaşamasının bir tercih meselesi olduğu, zorunluluktan kaynaklanmadığı mesajı verilmiştir. Yine Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) ömrü boyunca üç gün üst üste buğday ekmeği ile karnını doyurmadan âhirete intikal ettiği,¹² iki ay geçtiği halde evinde (yemek pişirmek için) ateş yakılmadığı, bu süre zarfında hurma ve su ile idare ettiği¹³ bildirilmiştir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) bu tutumunu, kendi dönemindeki ortalama bir insanın yaşantısı gibi bir hayat sürme isteğine bağlamak mümkündür. Bir başka hadîs-i şerifte şöyle buyurmuştur: "*Âdemoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmamıştır. Oysaki Âdemoğlu için belini doğrultacak birkaç lokma yeterlidir.*"¹⁴ Onun sade bir yaşamı tercih etmesi, dünya süsü ve şatafatına meyletmemesi, ashâb-ı kirâmın zühd hayatının da temelini oluşturmuştur.

Bahsi geçen rivâyetlere istinaden zühd kavramı farklı algılamalara konu olmuştur. Bu farklı algılamalar değişik yaşam tarzlarını da beraberinde getirmiştir. Zühd kavramını âhiret yurdunu tercih etme kastıyla dünyadan el etek çekmek şeklinde anlayanların yanı sıra mal ve mülke sahip olsa da dünyayı kalbine yerleştirmemek şeklinde anlayanlar da olmuştur.¹⁵ Süfîlerin açıklamalarına ve hayat tarzlarına bakıldığında dünya sevgisini kalpten çıkarmayı zühdün temeli olarak kabul ettikleri görülmüştür. Onlara göre kişiyi Yüce Allah'tan uzaklaştıran söz, eylem ve davranışların kökeninde dünyaya meyleden nefis yer almaktadır.¹⁶ Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.); "*dünya muhabbeti bütün hataların başıdır*"¹⁷ ifadesiyle bu duruma işaret etmiştir. Buna göre zühdün esasının kişiyi günaha sevk eden dünya sevgisini kalpten çıkarmak olduğunu ifade edenlerin, rivâyetlerin bütününe esas alarak değerlendirme yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu konuda Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) şu sözü yol göstericidir:

"Dünyada zâhidlik, helâl olanı haram etmek veya malı ziyân etmekle olmaz. Ancak dünyada zâhidlik, Allah'ın elinde olana kendi elinde olandan daha çok güvenmen ve bir musibete düştüğün zaman getireceği sevabı sebebiyle onun devamına râğbet göstermendir."¹⁸

¹² el-İmâm el-Hâfız Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sâhihu'l-Buhârî*, thk. Ebû Suheyb el-Kermî (Riyad: Beytu'l-Efkâr ed-Devliyye, 1998), "Eymân" 22 (No. 6687); İbn Mâce, "Et'ime", 48 (No. 3343); İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/348.

¹³ Buhârî, "Hibe", 1 (No. 2567).

¹⁴ Tirmizî, "Zühd", 47. (No. 2380).

¹⁵ Muhammed Kemâl İbrahim Ca'fer, *et-Tasavvufu tarîkan ve tecribeten ve mezheben* (Kahire, Dâru'l-Kütübü'l-Câmi'iyye, 1970), 103-116; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2016), 397.

¹⁶ İmam Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Ahmed Hâşim es-Sülemî (Beyrut: Dâru'l-Kutubü'l-İlmiyye 1434/2013) 151-155.

¹⁷ Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs* (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351/1932), 1/ 344.

¹⁸ Tirmizî, "Zühd" 29, (No. 2341); İbn Mâce, "Zühd" 1, (No. 4100).

Büyük zâhid ve sûfilerden Süfyân es-Sevrî'nin (ö. 161/778), “*kuru ekmek veya kalın abâ giymek zühd değildir, emeli kısa tutmak zühdür*”¹⁹ ifadesi bu doğrultuda söylenmiştir. Aynı şekilde Ebû Bekr eş-Şiblî'nin (ö. 334/946) zühd için, “*mâsivâyı kalpten çıkarma*”²⁰ olduğunu bildirmesi sûfilerin genelinin kanaatini yansıtan ayrı bir ifadedir.

Tarih boyunca zühd kavramını İslâm'ın prensiplerini ölçü alarak mutedil bir tarzda hayatlarına aksettiren birçok ilim ve fikir adamı olmuştur. Son dönemin büyük âlim ve mütefekkirlerinden Bedüzzaman Said Nursî'nin (1878-1960) yaşam tarzı ve söylemleriyle zühd yolunu benimseyen şahsiyetlerden olduğu görülmektedir.²¹ Hayatı incelendiğinde kendisini ve toplumu ilgilendiren her mevzuyu ince eleyip sık dokuduğuna şahit olunmaktadır. Onun bu gayretinin ve titizliğinin davasına, tebliğ ve ıslah çalışmalarına gelecek herhangi bir zararı önleme niyetinden de kaynaklandığı söylenebilir. Kendi döneminde ve sonrasında toplum üzerinde büyük etkileri olmuş böyle bir âlimin zâhidâne yaşamı ve söylemlerinin araştırılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada gerek Osmanlı Devleti'nin son döneminde gerekse yarım asra yakın Cumhuriyet döneminde ilmini, zekâ ve kabiliyetini din ve iman hizmeti için kullanan Said Nursî'nin zühdî yaşamı incelenecektir.

1. Said Nursî'nin Zühdî Yaşantısı

Bedüzzaman Said Nursî (1878-1960) Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı Nurs köyünde mütedeyyin bir ailede dünyaya gelmiştir. Medresede tahsil için, küçük yaşta evden elinde bir küçük çantayla ayrılmış, hayatı boyunca da bütün eşyasını bir elinde taşıyarak yaşamıştır. Hiçbir mülkü/evi olmamıştır. Vefat ettiğinde bıraktığı terikesi de yine bir elde taşınabilecek miktardadır.²²

Said Nursî'nin tasavvufî mânada ilk zühd tecrübesinin henüz on üç, on dört yaşlarında Ağrı-Doğubeyazıt'ta Şeyh Mehmed Celâlî Efendi'nin medresesinde öğrenci iken yaşadığı söylenebilir. Onun bu tecrübesi *Tarihçe-i Hayat* adlı eserinde şu şekilde geçmektedir:

“Evvelâ: Hükema-yı İsrâkiyyunun mesleklerine sülûk ederek, zühd ve riyazete başladı. Hükema-yı İsrâkiyyun, tedric kanunu mûcibince vücudlarını riyazete alıştırmışlardı. O ise tedrice riayet etmeyerek birdenbire riyazete daldı. Gün geçtikçe, vücudu tahammül etmeyerek zaîf düşmeye başladı. Üç günde bir

¹⁹ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, 152.

²⁰ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, 153.

²¹ Said Nursî'nin zühdî yaşantısı hakkındaki literatür için bkz. Musa Hub, *Said Nursî'ye Göre Seyr ü Sülûk* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Bilim Dalı, 2019); Melahat Beki, *Said Nursî'nin Tasavvufî Görüşleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

²² Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Alparslan Açıkgenç, “Said Nursî”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 35/565-572; Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bedüzzaman Said Nursî* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1998); Ümit Şimşek (ed.), *Birinci Said* (İstanbul: İmak Ofset, 2017).

parça ekmekle idare ediyordu. Ülema-yı İshrâkiyyunun, 'Riyazetin küşayış-i fikre hizmet ettiği' nazariyesi üzerine, onlar gibi yapacağım diye çalışıyordu."²³

Said Nursî daha sonra "kaynağını şüpheli olarak telakki ettiği" ekmeği bile yemeyi kesmiş, bir süre sadece bitki ile idare etmiştir. Ayrıca büyük şair ve sûfi Şeyh Ahmed Hânî'nin gündüz vakti bile korku ile girilen türbesine kapanır ve geceyi orada geçirirdi. Hatta yöre halkı bu durumu Said Nursî'nin kerametine hamletmişlerdir.²⁴

Said Nursî'yi tanıyanlar onun zühdi yaşantısından birçok örnek aktarmışlardır. Bu anılarını aktaranların içinde birçok ilim ve fikir adamı da yer almıştır. Onun ilmini, zühdünü ve tüm zorluklara göğüs gererek insanların imanını kurtarmaya yönelik çalışmalarını takdir etmişlerdir. Son Osmanlı Şeyhülislamı Mustafa Sabri Efendi (ö. 1954) de bunlardan birisidir. Onun Türkiye'de kalarak kısıtlı imkânlarla hizmet etmesinden sitayişle bahsetmiştir.²⁵ Osman Yüksel Serdengeçti (ö. 1983) de Said Nursî'yi tanıdıktan sonra yazdığı yazısında onu; "herhangi bir dünyevi menfaati olmayan zâhid bir kişilik" şeklinde tarif etmiştir. Ona göre Said Nursî yeterince anlaşılamamış bir dehadır. Din ve iman davası uğruna dünya hayatını hakir görmüş bir İslâm düşünürüdür.²⁶ Döneminde önemli bir yayın organı olarak faaliyet gösteren *Sebîlürreşâd* dergisini²⁷ yayınlayan gazeteci ve yazar Eşref Edip Fergan (ö. 1971), onun zâhidâne yaşantısını tarif ederken "asr-ı saadeti yaşayan bir mümin" ifadesini kullanmıştır. Ona göre dünya namına hiçbir şeyi olmayan Said Nursî, maneviyat aleminin sultanıdır. Onun siyasetten uzak duran, dünyevî herhangi bir amacı olmayan, insanların gönlüne iman ve Kur'ân hakikatlerini yerleştirmekten başka bir hedef gütmeyen, bu uğurda her türlü zulme ve işkenceye katlanan bir zat olarak görmüştür.²⁸ Buna rağmen Said Nursî kendisini bir zahid olarak görmez. "Hattâ ben, fakir ve muhtaç olduğum ve zâhid ve sofu ve riyazetçi olmadığım ve büyük bir şeref ve haysiyet ve hanedanlık haysiyetinden, şan ve şerefenden hissedar olmadığım halde, tarihçe-i hayatımda yazıldığı gibi, küçükten beri halkların mallarını, hediyelerini kabul edemiyordum, ihtiyacımı izhara tenezzül edemiyordum."²⁹ Belki de onun bu hali tüm yaşantısına aksetmiştir. Zira o kendisine herhangi bir mânevî pâyeye vermediği gibi başkalarının da kendisi için mânevî bir makam biçmesini hoş karşılamamıştır.³⁰

²³ Bediüzzaman Said Nursî, *Tarihçe-i Hayat* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003), 34.

²⁴ Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 34.

²⁵ Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursî'yi Anlatıyor* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2005), 4/132-133.

²⁶ Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 631-632.

²⁷ "14 Ağustos 1324'te (27 Ağustos 1908) Sırât-ı Müstakîm adıyla yayın hayatına başlamıştır." Bkz. Adem Efe, "Sebîlürreşâd" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/251.

²⁸ Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 626-630; Şahiner, *Son Şahitler*, 1/170-173.

²⁹ Bediüzzaman Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003), 1/55.

³⁰ Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 344.

Ebû Süleymân ed-Dârânî (ö. 215/830) zühd için; “kişiyi Yüce Allah’tan uzaklaştıran amelleri terk etme” ifadesini kullanır.³¹ Said Nursî’nin kendisi ile Rabbi arasında perde olacak, Hakk’ın rızasına engel olacak her türlü işten hassasiyetle uzak durması çevresinin nazar-ı dikkatini celp etmiştir. Onu türlü sınamalara tabi tutanlar fevkalade zahid tutumuyla karşılaşmışlardır. Onun haline hayret edenlere, bu üstün ahlâkının kaynağını merak edenlere “geçici zevklerin uğruna ebedi elemelere kanat açmanın akıl kârı olmayacağını” ifade etmiştir.³²

Said Nursî, Millî Mücadele’yi desteklemiş ve işgal kuvvetlerine karşı halkı savaşa teşvik etmiştir.³³ Ancak sonrasında kurulan yeni rejimin bazı yetkilileri, onun âlim duruşuyla toplumun ıslahına ve istikbaline yönelik yaptığı çalışmalarından hoşnut olmamıştır. Fikrî mücadelesini bırakması karşılığında kendisine milletvekilliği, doğu genel vaizliği, bir köşk tahsisi ve yüksek maaş gibi dünyevî makam ve imkânlar teklif edilmiştir. Said Nursî bu ve benzeri tekliflerin hiçbirisine iltifat etmemiş, sade yaşamından ve çalışmalarından ödün vermemiştir. Batıcı zihniyetin emrine girmediği için 1925 sonrası bütün hayatı sürgünlerde geçmiş, çok büyük zulüm ve işkencelere maruz bırakılmıştır.³⁴ Gerçekten Said Nursî, zühd inancı ve yaşayışının bir sonucu olarak ehl-i dünyanın dünyasına karışmadığı halde, bir kısım ehl-i dünya her fırsatta onun âhiretine karışmışlardır. “Sen ehl-i dünyanın dünyasına karışmadığın halde, nedendir ki, her fırsatta onlar senin âhiretine karışıyorlar? Halbuki hiçbir hükûmetin kanunu, târikü’l-dünya ve Münzevîlere karışmıyor.” şeklinde kendisine bunun nedeni sorulduğu zaman, Yeni Said, “Benim cevabımı kader-i İlâhî versin” deyip sükût ederken, Eski Said, cevap vermiştir.³⁵ Bir mânada kader, cebr-i lutfî olarak ona dünyada bir yere yerleşip dünyevileşmesine müsaade etmemiştir.

Denizli hapsi sonrası kendisini ziyaret eden Nurettin Topçu (ö. 1975)ondan çok etkilenmiş ve bir yazısında onun zühd ve takva ile dolu bir hayat yaşadığını ifade etmiştir. Ona göre Said Nursî kendisinin idamını isteyenleri bile affeden, sabır ve uzlet sahibi bir kişilikti. Dünyaya ehemmiyet vermeyen, parayı bile tanımayan bir maneviyat sultanıydı. Ancak onun bu zâhidâne yaşantısı yanlış anlaşılmalıdır. Zira Said Nursî, aksiyoner bir zâhittir. Davasını anlatmak için herkesle görüşür, konuşur, pısrıklık ve miskinliğe karşı bir zattır. Nitekim ileri yaşına rağmen din, iman, gençlik ve toplum ile ilgili meseleleri dert edinmektedir. Onun dünya hırsından uzak, sade ancak aktif yaşantısı ilim ve fikir adamlarına, Müslüman bireylere örneklik teşkil etmiştir.

³¹ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, 153.

³² Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 519.

³³ Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 138.

³⁴ Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 147; Bediüzzaman Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003), 2/185; Nursî, *Sualar*, 462.

³⁵ Bediüzzaman Said Nursî, *Lem’alar* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003), 55.

Said Nursî'nin dünyevî bir menfaate erişmek için halkın nezdindeki manevi konumunu kullanmaması bilakis zühd ve istiğna ile hayatını sürdürmesi, onun Hz. Peygamber'e (s.a.v.) samimi ittibasına bağlanabilir. Tanıyanların ifadesine göre Bediüzzaman, hayatı boyunca kimseden maddî bir şey beklememiştir. Hatta çok yakınlarından bile gelen hediyeleri geri çevirmiştir. Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye görevini yürütürken aldığı maaşının küçük bir miktarını kendisine ayırmış, geri kalanını yazmış olduğu kitapları bastırmakta kullanmıştır. Bu eserleri halka bedava olarak dağıtan Said Nursî'ye yeğeni Abdurrahman bu şekilde davranmasının sebebinin sorunca; "Maaştan bana kut-u lâyemut caizdir, fazlası millet malıdır. Bu sûretle millete iade ediyorum" cevabını vermiştir. Kendisinin zâhidâne yaşantısının Cenâb-ı Hakk'ın bir lütfu olduğuna inanmış, bunda bir dahlinin olmadığını söylemiştir. Yüce Allah'ın tevfiği ile sürdürdüğü zâhid yaşantısı, din düşmanlarına saldıracakları bir alan bırakmadığını ifade etmiştir. Aksi takdirde hem kendisine hem de davetçisi olduğu dine, bunun üzerinden zarar vermek isteyeceklerini bildirmiştir.³⁶

Said Nursî kendi döneminde bir kesim tarafından zahidlik tasladığı, hakikatte insanların teveccühünü kazanmak için böyle davrandığı şeklinde bazı ithamlara maruz kalmıştır. Ayrıca ilminden dolayı insanlar arasında belli bir makamı olduğu, dolayısıyla insanlar arasında ayrıcalıklı bir konum elde ettiği söylenerek tenkit edilmiştir. Said Nursî ise tam aksine meşreb ve fikir cihetinden tahakküme, zorbalığa karşı çıktığını, insanlar arasında "hukukta eşitlik" ilkesini savunduğunu, ancak insanlar arasında mutlak bir eşitliğin fitraten mümkün olamayacağını ifade etmiştir. Said Nursî tüm gücüyle zulme karşı adalet-i tâmmenin taraftarı olduğunu bildirmiş, imandan neşet eden faziletin tahakküme yol açmayacağını, aksi bir durumun ise fazilet sayılamayacağını söylemiştir. Esasında insanların kendisine olan hüsnü teveccühlerine aldırış etmemesine, dünyevî herhangi bir maksadının olmamasına ve siyasetle hiç ilgilenmemesine rağmen, dönemin yetkililerinin kendisine uyguladığı baskıyı anlamlandıramamış, bu durumu umumun nazarı dikkatine sunmuştur.³⁷

2. Said Nursî'nin Zühd Anlayışı

Said Nursî, Müslümanların dinî ve ahlâkî değerlerini yitirmeye yüz tuttuğu bir dönemde yaşamıştır. İnsanların imanî anlamda desteklenmesi, dinî duygularının güçlenmesi için büyük mücadeleler vermiştir. Dünyevî mevki ve makamları elinin tersiyle itmiştir. Davasının büyüklüğüne nispeten dünyanın sunduğu lezzetlere aldanmadığı gibi sıkıntı ve ızdıraplarına da takılmamıştır. Bu minvalde şöyle demiştir: "Aklı başında olan insan, ne dünya umûrundan kazandığına mesrur ve ne de kaybettiği şeye mahzun olmaz."³⁸ Said

³⁶ Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, 1/55.

³⁷ Bediüzzaman Said Nursî, *Lem'alar* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003), 170-172.

³⁸ Bediüzzaman Said Nursî, *Mesnevî-i Nuriye* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003), 130.

Nursî'nin bu görüşünün, "kaybettiklerinize üzülmesiniz ve O'nun size verdikleriyle şıarmayasınız"³⁹ âyet-i kerîmesinden mülhem olduğunu görmekteyiz. Said Nursî, dünyanın geçiciliğine atıf yaparak dünyaya meyledilmemesi tavsiyesinde bulunmuştur. Bu dünyadan sonraki hayata atılacak ilk adım olan ölümün, bize çok yakın olduğunu, bu hakikati unutmamamız gerektiğini bildirmiştir. İnsanın önünde ebedî bir hayat bulunduğunu, rahata kavuşmak istiyorsa dünya hayatını fırsat bilmesi gerektiğini söylemiştir. Dünya hayatında âhiret için çalışmanın lüzumu üzerinde durmuştur. Gerçek olan şu ki, kul âhiret mutluluğu için çalışsa da çalışmasa da bu dünya hayatına bir gün veda edecektir.

Said Nursî, zühdün tam zıttı kabul edilen ve ahlâkî bir sapma olan hırstan⁴⁰ müminleri sakındırmıştır. Hatta ona göre hırs, Müslümanların ilerlemesine de manidir.⁴¹ Yoksulluğun sebepleri arasında hırsı gösteren Said Nursî, çalışmayı terk etmeyi ve daha fazlasını elde edebilecekken olanla yetinmeyi ise gayretsizlik olarak nitelendirmiştir. "Tertib-i mukaddematta tefviz, tembelliktir. Terettüb-ü neticede tevekküldür. Semere-i sa'yine, kısmetine rıza kanaattir; meyl-i sa'yi kuvvetlendirir. Mevcuda iktifa, dūnhimmetliktir."⁴² Ona göre Gayret zühde mâni değildir. Kişinin, maksada ulaşma yolunda gerekli gayreti göstermemesi, Allah'a dayandığını iddia etmesi tembellikten başka bir şey değildir. Kişiye düşen bütün gayretiyle maksadın husulü için çalıştıktan sonra Yüce Allah'a dayanmasıdır ki, bunu tevekkülün esası görmüştür.

Said Nursî, Kur'ân perspektifinden bakıldığında dünyanın üç farklı yüzünün, insanla ilişkili üç değişik yönünün olduğunu söylemiştir. Ona göre dünya, bir yönüyle Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin tecelli ettiği bir yerdir. Bir başka yönüyle âhiret hayatının kazanıldığı bir tarladır.⁴³ Bir diğer yönüyle de gaflet ehlinin tembellik ve ihmâlkârlığına neden olan cezbedici bir oyun⁴⁴ yeridir.⁴⁵ Zühd tavrı takınılması gereken, dünyanın bu üçüncü yüzüdür. Buna göre Said Nursî, maddî ve mânevî ilerlemeyi netice verecek dünya çalışmalarını kişinin yaratılış amacına uygun görmüş, teşvik etmiştir. O, dünyanın dış güzelliğine aldanarak âhiret hayatını ihmâl etmeye karşı çıkmıştır. Kendisi "dünyayı kesben değil, kalben terk etmek lâzımdır"⁴⁶ inancına kâni olmuştur. Müslümanların

³⁹ el-Hadîd 57/23.

⁴⁰ Hırs; "Arzu edilen bir şeye ulaşabilmek için tutkulu bir şekilde çabalama, hedefe ulaşma uğruna her yolu meşru görme" şeklinde tarif edilmiştir. Bkz. es-Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî, *Mu'cemu't-ta'rifât*, thk. Muhammed Sıddîk el-Minşâvî (Kahire: Dâru'l-Fadîle, ts), 76; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 167.

⁴¹ Nursî, *Lem'alar*, 122.

⁴² Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003), 477.

⁴³ "Dünya âhiretin tarlasıdır." Hadîs-i şerifine telmihen söylenmiştir. Bkz. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 1/412.

⁴⁴ "Bu dünya hayatı hakikatte sadece bir oyun ve eğlenceden ibarettir; âhiret yurduna gelince işte asıl hayat odur; keşke bunu bilselerdi!" el-'Ankebût 29/64. âyet-i kerîmesine telmih vardır.

⁴⁵ Nursî, *Lem'alar*, 233.

⁴⁶ Nursî, *Mesnevî-i Nuriye*, 125.

ilim, fen ve sanatta diğer milletlerin önüne geçmesini arzulamış, dünya ve âhiret dengesinin korunmasını istemiştir.⁴⁷ Hayatı boyunca zühd yaşantısından ödün vermeyen Said Nursî, Müslümanların ilerlemesini ideal edinmiş bir zattır. Bunun için projeler üretmiş ve hayata geçirilmesi için gayret sarf etmiştir.⁴⁸ Mümin bir bireyin kendi köşesine çekilmesini, sadece ferdî terakkisi için çalışmasını uygun görmemiştir.

Said Nursî, Müslümanların geri kalmalarının sebebinin dinden kaynaklanan zühd olduğu iddiasına karşı çıkmıştır. Ona göre Müslümanların geri kalmalarının en önemli âmillerinden biri, Avrupa sömürgeci zihniyeti ve onların Asya'daki işbirlikçisi bazı devletlerin, İslâm ülkelerine tasallutudur.

Said Nursî, bir İslâm davetçisinin de azami derecede zühd sahibi olmasının önemini vurgulamıştır. Bu tutumu davetçinin söylemlerindeki samimiyet için bir mihenk taşı kabul etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaptığı tavsiyelere ilk önce kendisinin uymasını, hiçbir karşılık beklemeden samimi bir şekilde davası için çalışmasını, dünyanın süs ve lezzetine hiçbir surette iltifat etmemesini risâletine delil olarak göstermiştir.⁴⁹

Said Nursî, bilim adamlarının kendi köşelerine çekilmemelerini, toplumu aydınlatmak için gayret göstermelerini istediği gibi kendi dönemindeki bir kısım mutasavvıfın da önceki sûflerin zühdiyet yaşamlarını örnek almalarını talep etmiş ve irşad hizmetlerini daha etkin bir şekilde yürütmeleri yönünde uyarmıştır.⁵⁰ Ayrıca tebliğ görevini üstlenenlerin, iman hizmetinde muvaffak olmalarını, mürşid-i kâmiller gibi "tam ihlâs, âzâmî zühd ve mutlak fenâ" düsturlarını hayata geçirmelerine bağlamıştır. Ona göre tarikat ehlinin şîârı, dünyevî sevgileri kalpten çıkarma olan zühddür. Hatta zühdün en kâmil mânada zuhurunun, dine hizmetle şahsî kemâlâtı kazanma niyetinin bile terk edilmesiyle olacağını söylemiştir.⁵¹ Said Nursî, büyük bir muhabbet beslediğini ifade ettiği ve örnek alınmalarının lüzumu üzerinde durduğu mutasavvıflardan bazılarını şöyle sıralamıştır: Şâh-ı Nakşbend (ö. 791/1389), İmam Rabbânî (ö. 1034/1624), Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1242/1827), Seyyid Tâhâ Hekkârî (ö. 1269/1853), Seyyid Sıbgatullah Arvâsî (ö.1287/1870) ve Şeyh Abdurrahman Tâğî (ö. 1304/1886). Said Nursî çağdaşı olan bazı mutasavvıflara seleflerinin amel, zühd ve ihlâs ile dolu hayatlarını hatırlatmıştır. Ona göre hayatlarının örnek alınarak uyulması gereken mutasavvıfların temel hedefleri; İslâm dinine hizmet için zâhidâne bir yaşamı tercih etme, kendi menfaatlerinin peşinde

⁴⁷ Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 64; Hub, *Said Nursî'ye Göre Seyr ü Sülûk*, 452.

⁴⁸ Nursî, *Emirdağ Lâhikası* 2/35; Bediüzzaman Said Nursî, *Kastamonu Lahikası* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003), 79.

⁴⁹ Nursî, *Mektubat*, 194.

⁵⁰ Nursî, *Münâzarât*, 75.

⁵¹ Hub, *Said Nursî'ye Göre Seyr ü Sülûk*, 129-132.

koşmayıp ihlâsı elde etme, ümmetin birliğini sağlama için hizmet ve irşâd faaliyetlerini sürdürmektedir.⁵²

3. Said Nursî'nin Düşüncesinde Fakr

Fakr kelimesinin tasavvufta; kişinin kendi benliğine hiçbir şeyi nisbet etmemesi, kendini malik ve sahip olarak görmemesi, hakiki sahibin Yüce Allah olduğunu bilerek her halinde ona muhtaç olduğunun şuuruna varmasıdır.⁵³ Buna göre Fakr ve zühd kavramlarının birbirine yakın anlamlarda kullanıldığı söylenebilir.⁵⁴ Said Nursî'nin düşüncesinde önemli bir esas ve düstur olan fakr kavramı incelendiğinde kastedilen mânanın, zühd yolu olduğu görülmektedir. Zühd ise daha önce ifade edildiği gibi dünyayı kalben terk etmektir.⁵⁵ Said Nursî, "Yüce Allah'a ulaştıracak yollar insanların nefesleri adedince"⁵⁶ sözüne katılmakla beraber bu sözün yeterli olmadığına da kâni olmuştur.⁵⁷ Ona göre hak olan tarikatların tümü Kur'ân-ı Kerîm'den alınmıştır. Ancak bunların en kısası ve tehlike barındırmayanı "acz, fakr, şefkat ve tefekkür" ile yol alan tarikattır.⁵⁸

Said Nursî, üveysî olarak kendisinden iki kanalla ders aldığını⁵⁹ söylediği İmam-ı Ali'yi tanıtırken, onun kemal-i zühdüne, ibadet, fakr ve iktisadına dikkat çeker:⁶⁰

"Saltanat ve hilâfete kemâl-i liyakat ve kahramanlıkla girdiği halde ve kemâl-i zühd ve ibadet ve fakr ve iktisad ihtiyar eden ve rükû ve sücudda devamı ve kesreti herkesçe musaddak olan Hazret-i Ali'nin (r.a.) istikbaldeki vaziyetini ve o fitneler içindeki harpleriyle mes'ul olmadığını ve niyeti ve matlubu fazl-ı İlâhî olduğunu haber veriyor."⁶¹

İbrahim el-Kassâr er-Rakkî (ö. 326/938), fakr makamının kulu rızâ makamına ulaştırdığını söylemiştir.⁶² Said Nursî de "Sen onların rükû ve secde ettiklerini görürsün. Onlar Allah'ın lûtfunu ve rızasını

⁵² Nursî, *Münâzarât*, 75. Said Nursî başka bir yerde de ihlâs ve zühdlerine atıfta bulunarak övgüyle bahsettiği tarikat şeyhlerinin Müslümanlara hizmetlerinin devam etmesi, kesintiye uğramaması gerektiği üzerinde durmuştur. Nursî, *Münâzarât*, 75.

⁵³ Kâşânî, *Mu'cem istilâhâtî's-sûfiyye*, 279; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 131.

⁵⁴ Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009), 23-25.

⁵⁵ Hub, *Said Nursî'ye Göre Seyr ü Sülûk*, 314.

⁵⁶ Ebü'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu Mişkâtî'l-mesâbih* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 2002), 1/296; İsmâil Hakkı Bursavî, *Rûhu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 6/59.

⁵⁷ Nursî, *Mesnevî-i Nuriye*, 247.

⁵⁸ Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003), 477.

⁵⁹ Hub, *Said Nursî'ye Göre Seyr ü Sülûk*, 66-67.

⁶⁰ Bediüzzaman Said Nursî, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003), 120.

⁶¹ Nursî, *Lem'alar*, 30-31.

⁶² Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, 304.

ararlar"⁶³ âyeti ile bu hususa işaret etmiş, Hz. Ali'nin fakr ve zühd halinin onu rıza makamına ulaştırdığını ifade etmiştir.⁶⁴

Sonuç

İslâm'da zühd kavramının temel dayanakları Kur'ân-ı Kerîm ve Peygamber Efendimiz'in siyeridir. Uygulamada nasları temel alarak ölçülü bir yaklaşım sergileyenler olduğu gibi, bu orta yollu tutumun dışına çıkan ve ifratlara kaçanlar da olmuştur. Kur'ân ve sünnet kaynaklı mutedil zühd telakkisinden "bir lokma bir hırka" felsefesine uzanan çizgide bir çeşit suiistimaller olmuş, tevekkül görünümlü teekkül (hazır yiyiciler) türeyebilmiştir.

Mutasavvıfların genel tutumuna bakıldığında dünyayı kalpten çıkarmayı zühdün esası telakki ettikleri görülmektedir. Son dönemin en önemli ve etkili âlimlerinden Said Nursî'nin de dünyalık cihetiyle zühd yaşamını benimseyen ve bunu içselleştirenlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Onun bu zühd anlayışı ve yaşayışı, Kur'ân-ı Kerîm ve sünneti ölçü alan geçmiş büyük zâhidlerle, sûfilerle aynı çizgide olduğu görülmektedir.

Said Nursî, zühde aynı zamanda dini tebliğ ve temsilde bir mübelliğ ve mürşidin istiğna düsturuyla hareket etmesi gerektiği nokta-i nazarından ayrı bir önem atfetmektedir. Nitekim kendini adadığı iman ve Kur'an hizmetine herhangi bir hâle gelmemesi için çok dikkatli davranmış, sadelikten ve zühd hayatından ödün vermemiştir. Kendisine sunulan mevki ve makamlara iltifat etmemiştir. Ebedî âhiret hayatının geçici dünya hayatına feda edilmemesi yönünde tavsiyelerde bulunmuştur. Hırsı, ahlâkî bir sapma olarak telakki etmiş ve ilerlemenin manilerinden görmüştür. Ancak gayret ve çalışmayı bırakarak olanla yetinmeyi de himmetsizlik olarak değerlendirmiştir. Müslümanların geri kalmalarının sebebini zühdî yaşama bağlayanların görüşlerini reddetmiş, geri kalmanın maddî-manevî sebeplerini tek tek saymıştır.

Said Nursî'nin, dünya-âhiret dengesi konusunda mübelliğ ve mürşidlere, âlim ve mutasavvıflara yönelik birtakım uyarıları olmuştur. Bir İslâm davetçisinin söylemlerinin samimiyetinin zühdü ile ölçüleceğine inanmış ve davetçilere de bu yönde tavsiyelerde bulunmuştur.

Sonuç olarak denilebilir ki zâhidâne yaşamındaki muvaffakiyeti, Yüce Allah'ın bir lütfu olarak gören Said Nursî, zühd ve istiğna düsturunu hayatının merkezine almış ve hiç kimseden maddî bir menfaat beklememiştir. Acz, şefkat ve tefekkürle beraber fakrı, Yüce Allah'ın rızasına ulaştıracak en kısa ve en tehlikesiz yol olarak gören Said Nursî, eylem ve söylemlerindeki tutarlılığıyla kendisinden sonra gelenlere örnek olabilecek bir yaşantı sunmuştur.

⁶³ el-Feth 48/29.

⁶⁴ Nursî, *Lem'alar*, 30-31.

Kaynakça

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs*. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351/1932.

Açıkgenç, Alparslan. "Said Nursi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/565-572. Ankara: TDV Yayınları, 2018.

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *ez-Zühd*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983.

Beki, Melahat. *Said Nursi'nin Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Buhârî, el-İmâm el-Hâfız Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-*Sâhîhu'l-Buhârî*, thk. Ebû Suheyb el-Kermî. Riyad: Beytu'l-Efkâr ed-Devliyye, 1998.

Bursevî, İsmâil Hakkı. *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Ca'fer, Muhammed Kemâl İbrahim. *et-Tasavvufu tarîkan ve tecribeten ve mezheben*. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Câmi'yye. 1970.

Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerîf el-. *Mu'cemu't-ta'rîfât*. thk. Muhammed Sıddîk el-Minşâvî. Kahire: Dâru'l-Fadîle, ts.

Efe, Adem. "Sebîlürreşâd" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/251-253. İstanbul: TDV Yayınları. 2009.

Herevî, Ebu'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-*Mirkâtu'l-mefâtîh şerhu Mişkâti'l-mesâbîh*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2002.

Hub, Musa. *Said Nursi'ye Göre Seyr ü Sülûk*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuad Abdülbaki. Kahire: İsa el-Bâbî el-Halebî, 1972.

İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem, *Lisanu'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer. 11Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1421/2001.

Kâşânî, Abdürrezzak. *Mu'cem istilâhâti's-sûfiyye*. thk. Abdülal Şahin. Kahire: Dârü'l-Menâr, 1992.

Kûfî, Ebü's-Seri' Hennâd b. es-Serî' b. Mus'ab b. Ebî Bekr et-Temîmî ed-Dârimî el-. *Kitâbü'z-Zühd*. thk. Abdurrahman Abdülcebbâr el-Feryevâî. Kuveyt: Dâru'l-Hulefâ' li'l-Kitâb el-İslâmî, 1985.

Kuşeyrî, İmam Abdülkerîm el-. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. thk. Ahmed Hâşim es-Sülemî. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye. 5. Basım. 1434/2013.

Mekkî, Ebû Tâlib el-. *Kütü'l-kulûb*. thk. Mahmûd İbrahim Muhammed er-Rıdvânî. Kahire: Mektebetü Dâru Turâs. 2001.

Mervezî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-. *ez-Zühd*, thk. Muhammed Abdüsselâm Şâhîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999.

Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, thk. 'Abdülaziz Matar. 40 Cilt. Kuveyt: Maḥba'atü Hukûmeti'l-Kuveyt. 2. Basım, 1972.

Nûrsî, Bediüzzaman Said. *Emirdağ Lâhikası I*. İstanbul: Envâr Neşriyat, 2. Basım. 2003.

Nûrsî, Bediüzzaman Said. *Emirdağ Lâhikası II*. İstanbul: Envâr Neşriyat, 2. Basım. 2003.

Nûrsî, Bediüzzaman Said. *Kastamonu Lâhikası*. İstanbul: Envâr Neşriyat, 2. Basım. 2003.

Nûrsî, Bediüzzaman Said. *Mektubat*. İstanbul: Envâr Neşriyat. 2. Basım. 2003.

Nursî Bediüzzaman Said. *Mesnevî-i Nuriye*. İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Sözler*. İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Sikke-i Tasdîk-i Gaybî*. İstanbul: Envâr Neşriyat, 2003.

Nûrsî, Bediüzzaman Said. *Şualar*. İstanbul: Envâr Neşriyat, 2. Basım. 2003.

Nûrsî, Bediüzzaman Said *Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Envâr Neşriyat, 2. Basım. 2003.

Özköse, Kadir. "Zühd ve Sûfîlerin Zühde Yükledikleri Anlam". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 6/1 (Haziran 2002), 175-194.

Ruâsî, Ebû Süfyân Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh er-. *Kitâbu'z-zühd*, thk. Abdurrahman Abdülcebbâr el-Feryevâî. Medine-i Münevvere: Mektebetü'd-Dâr, 1984.

Sallâbî, Ali Muhammed. *H. Ömer (r.a.) Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*. İstanbul: Ravza Yayınları. 5. Basım, 2016.

Şahiner, Necmeddin. *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1998.

Şahiner, Necmeddin. *Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursî'yi Anlatıyor*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2005.

Şeybânî, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-. *Kitâbü'z-zühd*. thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmid. Kahire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1987.

Şimşek, Ümit (ed.). *Birinci Said*. İstanbul: İmak Ofset, 2017.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *es-Sünen*. Amman: Beytü'l-Efkâr ed-Devliyyeli'n-Neşri ve't-Tevzî', ts.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kbalcı Yayıncılık. 2. Basım. 2016.

Ümevî, Ebû Saîd Esed b. Mûsâ b. İbrâhîm Esedüssünne el-Kureşî el-. *Kitâbü'z-zühd ve'l-ibâde ve'l-vera'*. thk. Bessâm Abdulvehhâb el-Câbî. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1999.

Yılmaz, Hasan Kamil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009.